

Спеціалізована вчена рада

Д 41.086.03

Національного університету

«Одеська юридична академія»

65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23

В І Д Г У К

офіційного опонента Кота Олексія Олександровича
на дисертацію Бігняка Олександра Валентиновича на тему
«Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні», подану на
здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності
12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне
приватне право (081 – Право).

В умовах подальшого формування в Україні правової системи та громадянського суспільства, які відповідали б сучасним тенденціям правового розвитку та міжнародним стандартам, сприяли б європейським інтеграційним процесам, особливого значення набуває правове регулювання корпоративних прав та їх захисту. Тому актуальність теми дисертаційного дослідження О.В. Бігняка не викликає жодних сумнівів. Виправданість звернення до зазначеної проблематики під обраним дисертантом кутом зору зумовлена також тим, що на нинішньому етапі розвитку наша держава намагається інтегруватися в Європейський Союз у різних сферах суспільних відносин (як публічних, так і приватних) та забезпечити своїм громадянам охорону та захист їх суб'єктивних прав.

Дисертаційне дослідження О.В. Бігняка присвячене важливій для цивілістичної науки проблемі – проблемі захисту корпоративних прав. Не можна залишити поза увагою важливість налагодження добросусідських відносин між Україною та Європейським Союзом та необхідність гармонізації

українського законодавства із європейським законодавством. Тому у контексті сучасного напрямку розвитку українського законодавства звернення автора до проблем такого захисту є виправданим як в теоретичному, так і в практичному плані. Особливого значення це питання набуває у зв'язку з введенням процедури сквіз-аут (squeeze-out), імплементації інституту похідного позову, введення посади корпоративного секретаря в акціонерних товариствах, визначення його статусу, перехід до одного колегіального органу – ради директорів, введення очно-заочної форми проведення загальних зборів, визначення з правовою природою акціонерної угоди, впровадження відповідальності посадових осіб господарських товариств у випадку завдання шкоди товариству їхніми неправомірними діями тощо.

Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. відбулося комплексне реформування процесуального законодавства, і суспільство отримало нові правила судового процесу. Розширено перелік інструментів судового захисту, відбулися інституційні зміни для подолання проблем, пов'язаних, у тому числі, з інститутом захисту корпоративних прав на рівні процесуальної регламентації. Зокрема, відбулося реформування судової системи та впровадження нових процесуальних норм, спрямоване на формування єдиної правозастосовної практики при розгляді корпоративних спорів; впровадження ефективних процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів учасників судового провадження. Було усунуто формальні та неформальні обмеження у використанні деяких засобів доказування, впроваджено інструменти підтримки системи альтернативних способів вирішення корпоративних спорів, вирішено проблеми, пов'язані зі зловживанням процесуальними правами та невиконанням процесуальних обов'язків, зумовленим неефективними заходами відповідальності за порушення правил судового процесу. Тому назріла нагальна необхідність дослідження проблем захисту

корпоративних прав з урахуванням оновленого матеріального та процесуального законодавства, практики його застосування.

Додатково актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена й тим, що тематика дисертації є частиною плану науково-дослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права «Корпоративне право в умовах сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 рр. (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права «Корпоративне право в умовах інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Теоретичну основу дисертації становлять опубліковані результати досліджень вітчизняних та зарубіжних правознавців у галузі загальної теорії права, цивільного права, інших галузей права України. В якості інформаційної бази, крім друкованих джерел і даних, що містяться в науковій літературі, використані також матеріали судової практики.

Доволі оригінальна методологія дослідження підтверджує достовірність наукових положень та висновків, сформульованих в дисертації. Комплексне використання різноманітних методів наукового дослідження (концептного методу, діалектичного методу пізнання, історичного методу, методу системно-структурного аналізу, порівняльно-правового методу тощо) дозволило автору виконати головні завдання, що поставали перед ним: визначити поняття та специфіку корпоративних прав, а також розуміння сутності корпорацій з урахуванням останніх наукових досліджень у сфері корпоративного права і

змін у корпоративному та цивільному законодавстві; встановити коло організаційно-правових форм юридичних осіб за законодавством України, учасники яких наділяються корпоративними правами та обов'язками визначити поняття захисту корпоративних прав та з'ясувати його місце у системі інших правових категорій; визначити правову природу форм захисту корпоративних прав та здійснити їх класифікацію; з'ясувати сутність та специфіку матеріально-правових способів захисту корпоративних прав; сформулювати поняття засобів захисту корпоративних прав та здійснити їх класифікацію; охарактеризувати дослідження правових механізмів захисту корпоративних прав держави, визначити їх специфіку; встановити особливості захисту корпоративних прав в акціонерних товариствах; з'ясувати сутність та властивості корпоративного спору, співвідношення його з категорією корпоративних конфліктів; визначити напрямки оптимізації цивільного законодавства у механізмі захисту корпоративних прав; встановити юрисдикційність корпоративних спорів у світлі оновленого процесуального законодавства і судової гілки влади; охарактеризувати особливості судового захисту корпоративних прав, а також перспектив захисту корпоративних прав за допомогою альтернативних процедур; сформулювати пропозиції щодо оптимізації вітчизняного законодавства у сфері корпоративного управління в механізмі цивільно-правового захисту корпоративних прав.

У дисертації сформульована низка наукового-теоретичних висновків та практичних рекомендацій, що виносяться на захист, які виглядають цікавими з теоретичної та практичної точок зору і заслуговують на увагу науковців та практикуючих юристів. Таким, зокрема, можна визнати запропонований концептуальний підхід до визначення методологічних засад дослідження категорії «захист корпоративних прав». Визначальним моментом у характеристиці цієї категорії пропонується врахування доцільності розгляду її з трьох позицій: як правового концепту, як елементу механізму правового регулювання, як правового інституту.

Цікавим є також авторське розуміння способу захисту корпоративних прав як матеріально-правових заходів профілактичного та примусового характеру, за допомогою яких відбувається відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) корпоративних прав, які залежать від правової природи корпоративного права.

Заслуговує на увагу й пропозиція у контексті цивільно-правового захисту корпоративних прав розглядати корпоративний договір як один із засобів, що може бути використаний при застосуванні внутрішньо-корпоративних механізмів захисту: на загальних зборах, наглядовою радою, виконавчим органом, адже саме цих органів стосуються питання корпоративного управління.

Враховуючи наведене вище, можна визнати, що актуальність дисертаційного дослідження О.В. Бігняка, як з практичної, так і з теоретичної точок зору, не викликає сумніву. Автор дисертації по-новому підійшов до проблеми, присвятивши роботу не тільки дослідженню норм чинного законодавства, які регулюють означені відносини, а й звернувши увагу на ті проблеми, які існують в теорії захисту корпоративних прав, у визначенні тих категорій, які стосуються корпоративного права взагалі і цивільно-правового захисту корпоративних прав, зокрема, зробивши спробу формулювання нової концепції такого захисту.

Достатньо вдало обрана архітектоніка дисертаційного дослідження дозволила його автору комплексно, системно розкрити найважливіші аспекти досліджуваної теми.

Автор виявив належний рівень знань спеціальної літератури з теми дослідження, нормативно-правового матеріалу, проаналізував низку дискусійних проблем, що підлягають подальшому осмисленню і відповідному вирішенню.

Дисертантом проаналізовані спеціальна література і законодавство закордонних країн, зроблена критична оцінка вітчизняних здобутків з проблематики дисертації, положень чинного законодавства.

В авторефераті викладені основні положення дисертаційної роботи. Дисертація та автореферат відповідають вимогам МОН України. За своїм змістом автореферат є ідентичним основним положенням тексту дисертаційного дослідження.

Попри загальне позитивне враження від дисертації, вона не позбавлена деяких спірних положень, а окремі твердження потребують додаткової аргументації.

1. Так, зокрема, відповідно до запропонованого автором концептуального підходу правову категорію (або в розумінні дисертанта «терміно-поняття») «захист корпоративних прав» пропонується розглядати: по-перше, як правовий концепт, тобто як сукупність уявлень, образів тощо, котрі виникають у зв'язку з порушенням чи створенням реальної загрози порушення корпоративних прав і охоронюваних законом корпоративних інтересів, та відповідною реакцією суспільства і держави на згадані порушення та загрози (це дозволяє враховувати значення для захисту права таких чинників як ментальність, правова ментальність та правосвідомість); по-друге, як правовий інститут, тобто, як систему норм, що передбачають можливість застосування заходів матеріального та процесуального порядку, складовими елементами якого є визначені законом форми, способи та засоби захисту; по-третє, як елемент механізму правового регулювання, котрий являє собою взятую в єдності систему правових засобів, способів, форм, за допомогою яких здійснюється результативний захист корпоративних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права – учасників цих відносин (с.139 дисертації).

Вбачається, що пропозиція дисертанта щодо кваліфікації захисту корпоративних прав як правового концепту потребує додаткового обґрунтування.

2. Важко погодитись з положенням наукової новизни щодо виокремлення загальних та спеціальних способів захисту, ґрунтуючись на джерелах права, в яких вони закріплені (с.13, с.177 дисертації). Зокрема,

дисертант пропонує розглядати як загальні ті способи захисту, що відображені в Конституції України та кодифікованих актах, а як спеціальні – способи захисту, що регламентовані спеціальними нормами законодавства (законами України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та ін.).

Вважаємо, що розподіл способів захисту на загальні та спеціальні має здійснюватися за іншими критеріями, зокрема з урахуванням змісту конкретного способу захисту та можливості його застосування для захисту будь-яких порушених корпоративних прав або з метою захисту конкретного права суб'єкта корпоративних правовідносин.

3. Дещо ускладненою виглядає класифікація корпоративних спорів в залежності від структури, мети, виду порушеного права. Як здається, вона потребує доопрацювання з метою спрощення і забезпечення зручності у її використанні (с.317-319 дисертації).

4. Вважаємо, що в дисертації замало уваги приділено характеристиці реалізації корпоративних прав. Зрозуміло, що метою дисертації є дослідження проблем цивільно-правового захисту корпоративних прав, однак, як свідчить практика, поняття реалізації та захисту суб'єктивних прав невід'ємно пов'язані, тому необхідність захисту суб'єктивних прав виникає вже у процесі їх реалізації.

5. Дисертант пропонує розглядати корпоративний договір як один із засобів, що може бути використаний при застосуванні внутрішньо-корпоративних механізмів захисту: на загальних зборах, наглядовою радою, виконавчим органом, адже саме цих органів стосуються питання корпоративного управління (с.12 дисертації).

На наш погляд, така наукова пропозиція вимагає додаткового пояснення та обґрунтування, особливо з урахуванням того, що сам дисертант зазначає,

що термін «заходи» використовується ним в дисертації саме у вузькому розумінні (с. 179 дисертації).

6. Аналізуючи способи захисту корпоративних прав та характеризуючи сферу правового впливу способів захисту, дисертант в роботі веде мову про *«відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав»*.

В цьому контексті варто зазначити, що більш коректним з юридичної точки зору вбачається використання законодавчої тріади, закріпленої у ч.1 ст.15 ЦК України: «Кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його *порушення, невизнання або оспорювання*».

7. У роботі дисертант приходить до висновку, що корпоративний спір не є господарським спором, оскільки виникає між учасниками корпоративних відносин не з приводу господарської діяльності, а з приводу матеріальних, організаційних правовідносин щодо набуття, здійснення та припинення їх корпоративних прав та інтересів.

Базуючись на цьому та враховуючи специфіку справ, що виникають із корпоративних спорів, дисертант пропонує – за аналогією з системою судів із справ інтелектуальної власності – створити також і суди з корпоративних справ, предметом розгляду яких будуть корпоративні спори незалежно від виду учасників.

З цього приводу слід зауважити, що зазначена ідея дисертанта недостатньо обґрунтована та навряд чи призведе до підвищення якості судового захисту корпоративних прав – принаймні вагомих аргументів на підтримку цієї пропозиції в дисертації не наведено.

8. В якості загального зауваження слід зазначити, що при формулюванні положень наукової новизни дисертанту не завжди вдавалося досягти юридичної чіткості, що дозволило б уникнути неоднозначності при аналізі положень, що виносяться на захист.

Утім наявність дискусійних положень в дисертації не впливає на в цілому позитивну загальну оцінку виконаної автором наукової роботи, високого рівня наукового пошуку та практичного значення отриманих

результатів. Відзначені зауваження та уточнення визначають потребу здійснення деталізації автором обґрунтованих ним у дисертації положень під час публічного захисту або подальшої його наукової діяльності і не впливають на якість дисертаційного дослідження О.В. Бігняка.

Виходячи з наведеного, можна зробити загальний висновок про те, що представлена дисертаційна робота Бігняка Олександра Валентиновича є завершеною самостійною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукову задачу, яка має істотне значення для цивільного права України і його складової – корпоративного права, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес, сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент

доктор юридичних наук,
заслужений юрист України
старший науковий співробітник
відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф.Г. Бурчака НАПрН України

О.О. Кот

Підпис *Олена С. Васвідчу*
Завідувач Відділу експертів
І. Колесника (Соловйова І.С.)